

УДК 37.035.6(09)(477):373.2

Маляр Любов,
Красняник Тетяна

С.Ф. РУСОВА ПРО ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу педагогічних праць висвітлено ідеї С.Ф. Русової щодо підходів та засобів реалізації національного виховання у закладах дошкільної освіти, серед яких – вивчення української мови та літератури, історії, природознавства, географії, формування релігійної свідомості, ознайомлення із національним мистецтвом, традиціями, звичаями, народними ремеслами, участь у народних іграх, праця на рідній землі.

Ключові слова: дошкільна освіта, педагогічна діяльність С. Русової, національне виховання, засоби національного виховання.

Постановка проблеми. У державних нормативних документах – «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», «Базовому компоненті дошкільної освіти», Законі України «Про дошкільну освіту», «Національній доктрині розвитку освіти» та ін. акцентується увага на необхідності формування у підростаючого покоління потреби зберігати і збагачувати національну культуру, українські культурно-історичні традиції, національні світоглядні ідеї, погляди і переконання, виховання свідомого відчуття приналежності до свого народу. Для реалізації окреслених завдань доцільно актуалізувати найцінніші ідеї з вітчизняного досвіду освітньо-виховної роботи з дітьми. Таким цінним джерелом української педагогічної думки, що містить ідеї й підходи, які відповідають потребам сучасної трансформації системи освіти в Україні, є науково-педагогічна спадщина Софії Федорівни Русової, яка, як засвідчують факти її життєвого та творчого шляху, все своє життя присвятила відродженню національної духовності українського народу та створила оригінальну концепцію національного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні постать Софії Федорівни Русової та її творча спадщина стали хрестоматійною і займає поважну нішу в історії української педагогічної думки. У дослідженнях Н. Антонєць, Л. Артемової, А. Богуш, О. Губка, Л. Гонюкової, Г. Груць, О. Джус, І. Зайченка, Н. Калініченко, Є. Коваленко, О. Коваленко, І. Комісар, Н. Копиленко, Н. Логай, Н. Маліновської, М. Мельничук, З. Нагачевської, О. Пеньковець, О. Проскури, О. Пшеврацької, Т. Поніманської, І. Пінчук, О. Савченко, В. Сергєєвої, О. Таран, О. Сухомлинської, О. Фролової, С. Якименко та ін. аналізується та обґрунтовується проблема концепції українського дитячого садка Софії Русової.

Мета статті полягає у висвітленні ідей С.Ф.Русової щодо підходів та засобів реалізації національного виховання у закладах дошкільної освіти на основі аналізу її педагогічних праць.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення ідеї С.Ф.Русової можуть слугувати практичним керівництвом для педагога у вихованні національної свідомості підростаючого покоління. Адже праці Софії Русової – це не тільки історія педагогічної думки, але й цілком сучасний, із сьогоднішніх позицій погляд на проблеми освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови змісту, форм і методів організації виховання і навчання на засадах гуманізму, народності на національній основі.

У працях Софії Федорівни Русової центральною виступає ідея національного виховання, адже на її думку (тут і далі цитуємо мовою оригіналу): «Школа – великий фактор для остаточного формування нації ... щаслива та нація, яка має змогу утворити в своїй державі національну школу для всієї людності; вона сміло може дивитися на своє майбутнє: національна освіта дасть їй змогу посилити свої економічні можливості і широко розвинути культурні творчі сили» [6, с.85].

Дослідники педагогічної спадщини Софії Русової Є. Коваленко та І. Пінчук слушно зазначали, що стрижневою ідеєю, яка проймає всі педагогічні пошуки С. Русової, є ідея створення національної системи освіти. В основі її виховної системи лежить ідея формування у дітей національної свідомості і самосвідомості, самоповаги й гідності [1, с.21–22]. Педагог констатує, що національна школа мусить мати всі ступені від дитячого садка до університету [6, с.85].

Доречними та актуальними на сьогодні залишаються і окреслені С. Русовою засоби реалізації національного виховання «в програмі навчання перше місце належить предметам національним – мова, література, історія, географія свого народу, його давні закони, психічно-етнічні риси...» [3, с.114].

Першим засобом реалізації виховання на національному ґрунті, на думку С. Русової, є мова. У праці «Нові методи дошкільного виховання» Софія Русова наголошує, що педагог повинен добре володіти літературною мовою, а також знати діалекти тієї місцевості, де він працює. Адже «в діалекті ховається дух народу, філологічна суть мови – її образність, краса, її місцевий фольклор, але з ним усе ж треба рахуватися лише як з діалектом, як з місцевою говіркою і в літературній мові виборювати його» [5, с.169]. Софія Федорівна застерігає вихователів, що не можна собі дозволити глузування з місцевої, засвоєної дітьми говірки ще до школи. Щоб дітей безболісно перевести з діалекту на літературну мову, треба їм багато розповідати, читати літературні твори, звертаючи увагу на ті слова, які у місцевому діалекті мають інше звучання. Дієвим є і прийом вільної розмови вчителя з дітьми [5, с.169].

«Через безпосереднє слухання чистої народної мови, як вважала педагог, – дитина може входити цілим серцем у розуміння народної літератури та її краси» [2, с.105]. Адже велике значення в національній школі С. Русова відводила вивченню літератури, яка «має проводитися з першого ступеня дитсадка. Там вона складається з найпростішого матеріалу, народних казок, пісень, загадок, прислів'їв. Потрібно знати й твори найкращих письменників. Наша українська класична література вся пройнята ширим демократизмом і гарячим патріотизмом», – відзначала Софія Русова [6, с.84].

Особливого значення педагог надавала вивченню історії свого народу та релігії. Ці предмети, на думку Софії Русової, якнайкраще сприяють розвитку національної свідомості, однак релігійне виховання має бути позбавлене догматичного характеру, прийняти морально-життєвий напрям [6, с.84].

Одним із проявів національної свідомості вона вважала національне мистецтво, засобами якого реалізовується також естетичне виховання. Нові національні школи повинні будуватись в національному стилі: рушники, портрети, квіти, народні інструменти, вертепи, гончарство [6, с.84,85].

С. Русова акцентувала увагу і на культурно-етнографічному значенні народних дитячих іграшок та ігор. На сторінках «Світла» зверталась до читачів із проханням допомогти у дослідженні, які саме іграшки подобаються дітям і які більшою мірою впливають на їх духовне життя [7, с.161]. У своїй праці «Нові методи дошкільного виховання» зазначала, що усі народи мають свої стародавні ігри, що раніше мали характер ритуальних обрядів. Ці ігри часто супроводжуються естетичними рухами, як, до прикладу, веснянки перейняті національним духом. Бажано збирати наші стародавні українські ігри й принагідно використовувати в дитячих садках. Важливими для національного дитячого садка є і народні дитячі забавки, що продаються на ярмарках і зроблені самими дітьми або для дітей сільськими майстрами [5, с.166].

Серед засобів народної педагогіки, на думку С. Русової, вагомими є «свята, що пов'язані з давніми народними релігійними віруваннями і овіяні національною поезією – Купала, Зелені Свята, Маковія, Спаса – вони багато говорять дитячій уяві, і бажано, щоб вони і тепер мали свій соціально-національний характер і провадилися б у кожній дитячій організації за народними звичаями. Цей настрій дитини, в якому об'єднуються і ідеально-релігійне почуття, й естетичне, й національно-патріотичне, може стати гарним ґрунтом для певного розвитку в дитині ідеалізму і прив'язаності до того народу, з якого дитина вийшла» [8, с.205].

Важливим засобом формування любові та інтересу до рідного краю Софія Русова вважала також вивчення природознавства та географії, у ході якого здійснюються дослідження природних явищ, ознайомлення дітей з умовами життя, культурою не лише свого народу, а й інших народів світу [8, с.192]. «Ми можемо любити тільки те, що ми знаємо, і треба дати змогу дітям на очі бачити хоч найближчі місцевості, знати в них кожну річку, ліс,

озеро, острів тощо, знати найближчі села, їх будівлі і т.п., знати рослинність, звірину свого краю, знати, чим люди займаються, як вони працюють. Треба робити з дітьми й близькі, й далекі (як дозволяє їх вік) екскурсії. Далекі місцевості України, головні міста – Київ, Одеса та ін. бажано показати дітям у кінематографі. Географічний опис рідного краю необхідно об'єднувати з історичним і природознавчим» [8, с.206]. «Географія рідного краю, – на думку С. Русової, – це перший камінь для фундамента, на якому найкраще будується свідомий національний патріотизм. На цьому фундаменті накладається знання рідної історії... Історія в сучасному її освітленні має більше всього зупиняти увагу дітей не на військових подіях, не на зачіпних змаганнях рідного народу, а на його культурних внесках, на його моральних перемогах, на технічних та наукових відкриттях. Близькі дитячому серцю мають бути історичні постаті героїв, що життя своє офірували за правду, за долю рідного народу, за гуманні або наукові змагання» [4, с.120].

Необхідно також долучати дітей до праці на рідній землі, з цього приводу вона зазначала: «Нам – українцям, бажано було б використовувати інстинкт хліборобський. Діти взагалі люблять копирсатися в землі, щось садити. Треба, щоб коло кожної школи, дитячого садка, притулку був сад, в якому діти мали б змогу садити деяку городину, квіти... Це дає змогу звертати увагу дітей на ботанічні і зоологічні явища, дає їм звичку і цікавий матеріал для різних спостережень. Ця праця добра для здоров'я і цікава з наукового боку; вона дає дітям чимало естетичного задоволення...» [8, с.192]. Погоджуємось також із думкою видатного педагога про те, що дітей потрібно ознайомлювати із народними ремеслами та різними сферами діяльності. Ставши дорослою, так вихована дитина зможе найкраще зрозуміти, які потреби свого краю, свого народу вона зможе задовільнити, застосувавши свої розумові та фахові здібності [4, с.120].

Стверджуючи пріоритетність національного виховання, Софія Русова у своїх працях застерігала, що «любов до рідного краю не має переходити в ізольований національний егоїзм, ні, – люблячи свій народ, дитина повинна визнавати добрі риси і права на повагу з іншими народами. Треба час від часу упорядковувати з дітьми національні свята (найкращих письменників, історичних – зрозумілих для дитини дат), а також і територіальні, себто такі, в яких приймали участь діти усіх націй, що живуть на Україні, щоб розвинути почуття суцільності територіальної й державної, щоб почути і єврейські пісні, і російські, і від цього порівняння ще краще, більш свідомо зрозуміти свою національну особистість. Таке соціальне виховання, починаючи від найпростішого наслідування дитиною свого найближчого оточення, доходить до широких ідеалів, до глибокої свідомості як громадянина, як члена держави, як сина свого народу» [8, с.206, 207].

Ідеї єдності національного та загальнолюдського, полікультурності у педагогічному процесі Софія Русова обґрунтовує у своїй праці «Націоналізм та інтернаціоналізм у вихованні», в якій стверджує, що «тільки через широку націоналізацію виховання, школи, можна виховати людей з широкими

міжнародними інтересами та симпатіями, людей однаково здатних до праці на своєму рідному ґрунті і здібних працювати на різних міжнародних теренах» [4, с.121].

Висновки. Отже, аналізуючи педагогічну діяльність Софії Русової, можна зробити висновок, що вона є творцем національної педагогічної концепції, яка ґрунтується на поєднанні народознавчого досвіду і наукової теорії. Усвідомлюючи необхідність відповідності виховання суспільним потребам і вимогам часу, Софія Русова у своїх працях послідовно обґрунтувала принцип націоналізації системи освіти, який, за її глибоким переконанням, необхідно втілювати у навчально-виховній практиці всіх освітніх закладів – від дитячих садків до вузу, а також визначила шляхи та засоби формування національної свідомості підростаючого покоління. Вивчення творчого доробку вченої доводить співзвучність його засад із сьогоденними концептуальними положеннями національної системи освіти, національно-громадянського виховання підростаючого покоління, що підтверджує доцільність впровадження ідей Софії Русової у практику сучасних закладів дошкільної освіти.

До перспективних напрямів подальших досліджень належить з'ясування особливостей реалізації педагогічних підходів та рекомендацій Софії Федорівни Русової у навчально-виховному процесі сучасних закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Коваленко Є.І, Пінчук І.М. Софія Русова – видатний педагог України. *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко.* Київ : Либідь, 1997. С. 7 – 43.
2. Русова Софія. Краєзнавство в народній школі. З маловідомого і невідомого. Ч. 1: «Несторка української педагогічної літератури...» / упоряд. О. Джус, З. Нагачевська; автор вступ. статті З. Нагачевська. Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. С.95 – 106.
3. Русова Софія. Моральні завдання сучасної школи. З маловідомого і невідомого. Ч. 1: «Несторка української педагогічної літератури...» / упоряд. О. Джус, З. Нагачевська; автор вступ. статті З. Нагачевська. Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. С.111 – 117.
4. Русова Софія. Націоналізм та інтернаціоналізм у вихованні. З маловідомого і невідомого. Ч. 1: «Несторка української педагогічної літератури...» упоряд. О. Джус, З. Нагачевська. Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. С.117 – 121.
5. Русова Софія. Нові методи дошкільного виховання. *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко.* Київ : Либідь, 1997. С.162 – 171.
6. Русова Софія. Національна школа. *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко.* Київ : Либідь, 1997. С. 83 – 85.

7. Русова Софія Про дитячі іграшки. *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко. Київ : Либідь, 1997. С. 158 – 162.*

8. Русова Софія Теорія і практика дошкільного виховання. *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко. Київ : Либідь, 1997. С.171 – 258.*

Маляр Любовь, Красняник Татьяна

С.Ф. РУСОВА О СРЕДСТВАХ РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье на основании анализа педагогических работ освещены идеи С.Ф. Русовой относительно подходов и средств реализации национального воспитания в учреждениях дошкольного образования, среди которых – изучение украинского языка и литературы, истории, естествознания, географии, формирование религиозного сознания, приобщение к национальному искусству, традициям, участие в народных играх, обычаях, ознакомление с народными ремеслами, труд на родной земле.

Ключевые слова: дошкольное образование, педагогическая деятельность С. Русовой, национальное воспитание, средства национального воспитания.

Malyar Lyubov, Krasnianyk Tetyana

S.F. RUSOVA ABOUT THE MEANS OF IMPLEMENTING NATIONAL EDUCATION IN PRE- SCHOOL EDUCATION IN INSTITUTIONS

In the article, based on the analysis of pedagogical works, S.F. Rusova's ideas on approaches and means of realization of national education in pre-school educational establishments are covered, among them – study of Ukrainian language and literature, history, natural science, geography, formation of religious consciousness, acquaintance with national art, traditions, customs, folk crafts, participation in folk games, work on the native land.

Keywords: preschool education, S. Rusova's pedagogical practice, national education, means of national education.